

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V saboto 3. marca (ranoživna) 1852.

Líst 17.

Vodník pri reji sadnih drevés.

Spisal vertnar W. Köhler.

(Na dalje.)

2. Poleg cést naj se sadijo sadne drevesa, ako so kraji in okoljšine kraja zanje pripravne; če ne, naj se vsadí drugo koristno drevje: divji kostan, javor, akacia, jesen, verba itd.

Da pa drevje poleg cést posestniku nar večí dobiček donese, je potreba, da se pravo drevje in prav sadi in za njega ohranjenje skerbi.

Se sadi poleg cest sadno drevje, naj bo sad pôzne sorte in sploh take, ki ne dozori popolnoma na drevesu, da memo gredejočih preveč ne mika, in tako, kterimu slabo vreme manj škodje. Mlade drevesa v ta namen morajo dobre korenine imeti, in čversto drevó naj bo 6—7 čevljev visoko, preden se sadi.

Pěškino sadje naj se sadi 5 sežnjev saksebi, košičino pa 3 čevlje, in obe versti na desni in levi ceste naj se postavite vštric, da med njima na cesto sonce sijati in sapa pihati zamore.

Takó zasajeno drevje ni ne polju škodljivo ne cesti, zlasti, ako se take drevesa izberó, ki visoko rastejo. Pri tacih sortah pa, kterih veje bolj doli visijo, se lahko pomaga z obrezovanjem.

Da pa mladiga drevja viharji ne poškodjejo, mu je prva potreba močen kol, na kteriga se rahlo priveže z verbo. Da ga živina in sosebnó zajic ne gloje, naj se oveže deblo s sternjem za 4 do 5 čevljev od tal. Scer se je tudi varovati, da oráč ne poškodje drevés. Poleg vsiga tega naj bi gospóska hudobne poškodovavce drevja ostro pokorila. Bog daj! da bi nova davnej obljubljená in željno pričakovana poljska postava ostre kazni zoper take malopridneže določila; če tega ne bo, je vsa sadjoreja vedno v nevarnosti, in ni se praviga uspeha nikakor nadjati, zlasti v tacih krajih, kjer se še le začénja. Gospodár zgubi veselje, in cela dežela pride po tem v škodo! Zakaj bi se hudobni poškodovavci sadniga drevja, ki zna biti za veliko let v prid deželi, ne kaznovali ravno tako, kakor drugi izdajavci domovine?

3. Poljske grive in poljske poti so posebnó pripravne za zasajenje sadniga drevja. V vsih deželah, kjer koli vidimo sadjorejo na visokeji stopnji, vidimo tudi sadno drevje po poljskih potih. Naj bi si to skušnjo, to očividno skušnjo tisti terdovratni kmetovavci dobro zapomnili, ki v svoji puhli modrosti z nosam pomerdajo, ako jim kdo tak svét da, rekoč: „drevje polju škodje“. Če bi se jim to pripovedovalo le iz bukev, bi znali kaj taciga z nekako veljavnostjo reči, — če se jim pa to pové

iz tisučnih skušinj, če se jim pokaže na pridne dežele, ki za sadjorejo kakor za polje skerbijo, bi se vunder imeli svoje nevednosti sramovati, ktere nimajo z nobeno drugo rečo zakrivati, kakor s tem: „kakor oče, tako sin, kakor mati, tako hči“.

Drevje verstoma in križoma na poljskih potih zasajeno, rodí gospodarju veliko sadja, ki mu na mnogo strani na dobro pride, in varje tudi poljske pridelke. Jalov je tisti ugovor in ni piškoviga oreha vreden, da drevje polju senco dela in mu tako škodje, ker se na polju drevje bolj sak sebi sadi in ne pritlikovci, in tudi ne vselej v dveh verstah.

4. Tudi po pašnikih naj se sadi sadno drevje. Brez da bi bilo travi v škodo, daje živini senco ob hudi vročini in donaša sad. Le takrat zatiruje drevje trave rast, ako je pretesno postavljeno, kar pa nima biti. Se vé da je na pašnikih drevje v dvojni nevarnosti: zavolj živine in zavolj razujzdanih pastirjev. Vsimu pa se da saj večidel v okom priti, če se le hoče. Da je pa na pašnikih, kteri so občinska last, nar večí težava z zasajenjem dreves, tudi mi dobro vémo, ker je znano, da vsaka reč, ki ima veliko gospodarjev, se nar slabji gospodari, — tedaj nam spet ta očitna zguba zapopadljivo kaže: kako dobro bi bilo in potrebno, da bi se lastniki mertviga zemljiša saj zdramili in pašnike razdelili!

(Dalje sledi.)

Koristne drobtinice.

(Živino iz ognja oteti). Kakor se sploh vé, je večkrat silno težavno, včasih clò nemogoče, kadar kje ogenj nastane, živino iz gorečiga hleva vùn spraviti in odpeljati. Živina namreč, ker jo svit plamena bliši, večidel ravno u ogenj beží, ter pogine. Temu se pa dá, kakor skušnja uči, prav lahko pomagati. Živini se namreč, dokler še čas to pripusti, hitro oči s kakošno ruto zavežejo; kakor hitro plamena ne vidi več, se pusti terpljivo peljati, kamor hočeš.

(Prav terpešno apnéno mavto) pridobiti, kakor se sémtertjé najde u starim zidovji, u starih gradovih, cerkvah in drugod še, nasvetje nek zveden stavitelj vgašeniga apna in peska u potrebni razmeri zmešati, in to zmes 2 ali 3 tedne ležati pustiti. Ravno pred rabo pa se še četertinka živiga (nevgašeniga) apna pridene, vse pa prav dobro zameša.

(Gojzdje pomoč zdravja). Gojzdje bi se imeli tudi zavoljo zdravja bolj skerbno varovati in hraniti, kakor se dozda zgodí. Takó sloví mestice Berka na Saksonskim zato, ker pravijo, da bolni na persih, clò še taki, ki že na pljučnici hi-

rajo, se tam ozdravijo! Blizo in okolimenovaniga mesta je pa veliko gojzdov, posebno smrečja in jelovja; in ondašnji stanovniki pripisujejo uzrok smolnatimu hlapenju gojzdov, ki njih prijazno mestice ovenčajo.

J. Š.

Kakošna knjiga je nam na kmetih sada naj bolj potrebna?

Nek dan me srečajo otroci na poti v šolo idoči, in se z mano spusté v pogovor. „Kaj bote dans v šoli imeli?“ — jih poprašam. „Sprochlehre“ mi eden odgovori. „Nekteri zmed vas ste že prece veliki“ — velim jaz na dalje — „zna kdo od vas, kako da se živi plotsadi, drevesa cepijo itd.“ Oj! tega se nič ne učimo v šoli“ — mi otroci smejoč odgovorijo. Mili Bog! — si mislim — vsakdo se uči svojega zanata, samo za kmeta ni ne šole ne uka. Kakor vidi sin delati očeta, tako dela tudi on, in ostane pri navadnem obdelovanju zemlje, kot ptica pri narejanju gnezda.

To je krivo, da kmetijstvo pri nas tako kukavo napreduje; sadjoreja se v nekterih krajih na Dolenskem na višji stop nikakor popeti nemore, nastor milemu našemu podnebjju. Lepi verti koli hiš krivijo svoje gospodare nevednosti in nemarne lenobe, v slivarih k večemu ko poleg stare z mahom i bersljenom obraščene slive ali česplje mlada sama od sebe izraste, nedaj bog je prekopati, ali stare, ki že vsiha, posekati, da se mladini umakne. Drevesa snažiti, suhe veje odžagati, gosenčno zalego zatirati, peške saditi, presajevati in cepiti, to je unkraj zrenika njegove znanosti! Lepo žlahno sadje v farovških in grajskih vertih, kadar se gizardavo ponaša s svojim sladkornim sadom in pod njega težo popikuje, mami memogredočega oči, da se mu po njem sline cedijo, ga tudi grešne misli, ko bi mogoče skrivoma si natergati, obidejo; — ali da bi se v njega glavi misel porodila: takovo sadje da si ga vcepim, bi tudi na mojem gruntu raslo in rodilo, — to zahtevati bi bilo odveč. Ob potih, potokih, po spašnikih bi raslo sadje pod našem milem nebom, da bi se človeku smejalo serce; ali zastonj ga iščejo željne oči! Po opustošenih goliših, kjer so pred 50 še leti krotki logi in tihi gojzdi rasli, ne najdeš zdaj po dvé uri hoda košatega drevesa, da bi se le živinče na žigi in prepeki poletnega sonca v senco vteklo. — Močiri, ki bi se po prekopih v zelene travnike, rodne njive preobernuti dali, bivajo stani ugodni neprijetnim pevalicam, ktere spomladi s svojim nepovoljnim „rega, rega“ človeku dodijajo, in ga še prečijo poslušati sladke slavička glase.

Po sterminah bujice (Regenbäche) delajo jarke, nanašajo pesek na njive in odnašajo zemljo; goli hribi čezdalje kažejo večja rebra, po njih se taka kamnje, ki večkrat ubije človeka ali živinče. Tako je pisavec tega sam vidil kamen, ki so ga sprožile ovce na paši čez neko pastarico leteti in izpod nje na enega ovna pasti, ki ga je popolnoma raznesel; tudi je vidil vola, ki so mu noge spodletele, takati se do mučne smerti. Pred 30 leti se je plast snega sprožil, dvé osebi, ki ste ob vodi po stezi šle, zadel in sabo u Kupo potegnil, kjer ste tudi utonile. Pa ravno na tistim kraji, kjer se je to zgodilo, bi orehi rasli kot gora, bi ne bili nobenemu v škodo, ampak v hasen s sadom in lesom in bi prečili nesrečne naključbe. Vender se tega dela ne vloti nevednost!

Za vse take kraje bi bil ahac nar bolji, ker

bi s svojimi korenikami priderževal zemljo, sili jarke v tesnac, in hranil drobnico s svojim listjem, pa bi kamnje zaderževal. Kdor je od Severina do Čubra ob Kupi potoval oči na Krajnsko stran ravnaje, je gotovo zapazil kervavo potrebo predolgo zanemarjene pozornosti od strani cestninskiga vradstva.

Ravno tako bi se tudi ob potih in cestah, kjer so verlike (šrange) potrebne, leté namestiti dale z zasajenjem drevés, ali naš svet to reč bolj naglo obavi, ne stori ne enega ne drugega! Kaj pa iz tega sledi? Velike nesreče. Lani je po takej cesti nek voznik vozil vino; v klancu mu pride naproti osel v malin gredé, konj splašivši se šine na stran, voznik poteče prideržat voz; ali glé nesreče! voz se preverne, sod se verh voznika prevali, ga zdrušči in se potoči v dol sam se razbivši. Intako je zgubila uboga družina verlega gospodara. Kdor bi mislil, da so tam zdaj dali verlike narediti, bi se jako motil. Tudi Novomeška komisija bi gotovo velikej prihodnej nesreči v okom prišla, ko bi verlike ob cesti, ki derži skoz Čermošnjice na Poljanco, narediti ukazala. Vlada bi naj bolj storila, ko bi to skerb žandarim izročila, in županie, take grešne nemarnosti krive, sprot kaznovala.

Kdor tedej naše kraje pozná kakošni so sedaj, in kakoršni bi postali po pravi prosveti ljudstva v rečéh, ki v njegov delokrog segajo, bo z mano rekel: Dajte nam v roke knjigo od kmetijstva, pisano poljudno na kratko, ki bo jedro vsega potrebnega zapopadla! Bila bi nam učenikom pri takim podučevanju za vodnika, odrašenim in nedeljskim šolarim za čitanko, slednemu kmetovavcu pa za ročne bukve.

Da mi Slovani radi molimo, se vidi iz groznega števila molitnih bukvic, kterih imamo gotovo več ko Francozi; pa nam se je treba tudi kmetijskih lotiti, in jih pridno prebirati, da se ozir vsakdanjega kruha kaj zbrihtamo: zakaj kakor želimo po smerti srečni postati, tako si moramo tudi na tem svetu, kar se da, telesno življenje ugodno storiti.

J. Kobé.

Pogled po svetu.

Če se ozremo po svetu, vidimo pri mnogoverstnih narodih tudi mnogoverstne šege; nekatere so od naših ravno narobe. Novice so od Kitajcov že nekterikrat govorile in nekoliko tudi njih šeg omenile. V letošnjih „Drobtincah“ najdemo njih šege posebno mikavno popisane, takole: „Kitajsko je razun Rusovskega naj veči cesarstvo na svetu, v juternej Azii leži in ima nad 330 milionov ljudi, med kterimi ni več kakor 315.000 katoličanov. Europejskih duhovnikov je 84, domačih 135, cerkev in kapél 326. — Kitajci se ločijo v svojih navadah od nas kakor noč in dan. Mi pišemo od leve na desno; Kitajci od desne na levo. Mi goste lasé za kaj lepega imamo; Kitajci se tudi po glavi brijejo; samo na temenu šopek rasti pusté. Ako je nam vroče, išemo merzlega pitja; Kitajci toplega čaja. Ako pri nas kdo zbolí, se mu velí, le malo jesti; Kitajski zdravitelji mu pravijo, prav dobro se najesti. Mi se odkrijemo, ako kogar počastiti hočemo; Kitaje pa pokrit ostane. Pri nas v Europi ples mnogim dopade; pri njih je zaničljiv in u velikej sramoti. Kdor pri nas žaluje, se černo obleče; pri njih belo. Vojaški stan je pri nas v časti; ondi je obče zaničevan. Pri nas ljudje vse odstranijo, kar bi jih smerti opomniti zamoglo; ondi si mertvaško trugo vsak pri-